

Biblioteka
NASLIJEĐE

TIM *press*

Biblioteka NASLIJEDE

Umberto Eco
VJEČNI FAŠIZAM

Naslov izvornika

Il fascismo eterno

© 2018 La nave di Teseo Editore, Milano

© za hrvatsko izdanje:

TIM press d.o.o., Zagreb

Tel.: 01 611 97 13; Faks: 01 611 97 14;

E-mail: tim.press@tim-press.hr

www.tim-press.hr

Sva prava pridržana.

ISBN 978-953-8075-57-5

Umberto Eco

Vječni fašizam

*S talijanskoga preveo i pogovor napisao
Damir Grubiša*

Zagreb, 2019.

Autorova napomena

Vječni fašizam je tekst predavanja, održanog na engleskom, na simpoziju što su ga 25. travnja 1995. u povodu proslave oslobođenja Europe organizirali odjeli za talijanski i francuski jezik Sveučilišta Columbia. Nakon toga se 22. lipnja 1995. u *The New York Review of Books* pojavio pod naslovom *Eternal Fascism* i bio je preveden i tiskan u *La rivista dei Libri* (srpanj-kolovoz 1995.) kao *Totalitarismo fuzzy e Ur-fascismo* (verzija koja se razlikuje od ovdje objavljene samo po ponekoj preformulaciji formalne naravi). No treba voditi računa o tome da je tekst bio zamišljen za publiku koju su sačinjavali američki studenti i izrečen je u danima kada je Amerika bila potresena zbog atentata u Oklahoma Cityju i otkrića činjenice (ni po čemu tajne) da u Sjedinjenim Državama djeluju vojne organizacije ekstremne desnice. Zbog toga je tema antifašizma u takvim okolnostima poprimila posebne konotacije, a povijesna refleksija htjela je ohrabriti i potaknuti razmišljanje o aktualnim problemima u raznim zemljama – tekst konferencije je poslije preveden u novinama i časopisima na brojnim drugim jezicima. Činjenica da je

govor bio namijenjen mladim Amerikancima objašnjava zašto su iznesene gotovo školske informacije i pojašnjenja o događajima koje bi talijanski čitatelj morao poznavati i zašto u njemu ima Rooseveltovih citata, aluzija na američki antifašizam, ili posebnog naglašavanja susreta Europljana i Amerikanaca u danima oslobođenja.

Godine 1942., u dobi od deset godina, dobio sam prvu nagradu na *Ludi Juveniles* (dobrovoljnom, obveznom natjecanju mladih talijanskih fašista – što će reći, svih mladih Talijana). Retoričkom virtuoznošću razradio sam temu „Moramo li mi umrijeti za Mussolinijevu slavu i besmrtnost Italije?“ Moj je odgovor bio afirmativan. Bio sam bistar dječak.

Poslije sam, 1943., otkrio značenje riječi „sloboda“. Ispričat ću tu priču na kraju mojeg govora. U onom trenutku „sloboda“ još nije značila „oslobađanje“.

Dvije od mojih dječaćkih godina proveo sam između SS-ovaca, fašista i partizana koji su pucali jedni na druge i naučio sam izbjegavati metke. Bila je to korisna vježba.

U travnju 1945. partizani su preuzeli Milano. Dva dana poslije stigli su u gradić u kojem sam živio. Bio je to trenutak radosti i veselja. Glavni je trg bio prepun ljudi koji su pjevali i mahali zastavama, zazivajući na sav glas Mima, lokalnog partizanskog vođu. Mimo, bivši *maresciallo* karabinjera, pridružio se Badoglijevim snagama i izgubio je nogu u

jednom od prvih sukoba. Pojavio se na balkonu gradske vijećnice, naslonjen na svoje štake, blijed; pokušao je jednom rukom umiriti masu. Bio sam tamo čekajući njegov govor, jer je cijelo moje djetinjstvo ostalo obilježeno velikim Mussolinijevim povijesnim govorima, čije smo najvažnije dijelove u školi učili napamet. Tišina. Mimo je progovorio promuklim, jedva čujnim glasom. Rekao je: „Građani, prijatelji. Poslije toliko bolnih žrtava... evo nas ovdje. Slava poginulima za slobodu.“ I to je bilo sve. Vratio se unutra. Mnoštvo je vikalo, partizani su podigli svoje oružje i radosno zapucali u zrak. Mi, djeca, požurili smo skupiti čahure, dragocjene predmete za naše zbirke, no tada sam također naučio da sloboda govora znači odmak od retorike.

Nekoliko dana poslije vidio sam prve američke vojnike. Bili su to Afroamerikanci. Prvi *yankee* kojega sam sreo, Joseph, bio je crn, i on me upoznao s divotama Dicka Tracyja i Li'l Abnera. Njegovi su stripovi bili u bojama i lijepo su mirisali.

Jedan od časnika (bojnik ili satnik Muddy) bio je gost u obiteljskoj vili dviju mojih školskih drugarica. Bio sam kao kod kuće u tom vrtu gdje je nekoliko gospođa okružilo satnika Muddyja govoreći na nesigurnom francuskom. Satnik Muddy je bio obrazovan čovjek i znao je ponešto francuskoga. I tako, moja prva slika američkih osloboditelja, nakon toliko bijelaca u crnim košuljama, bila je slika jednog obrazovanog čovjeka tamne boje kože u zeleno-žutoj uniformi koji je govorio: „*Oui, merci beaucoup Madame,*

Pogovor

UMBERTO ECO I UR-FAŠIZAM

Umberto Eco (1932. – 2016.) zacijelo je najsvestraniji i najplodniji talijanski intelektualac – u klasičnom, starom smislu riječi, kada je pojam intelektualca označavao, svojim sinkretičkim značenjem, stvaraoca koji se ne može svesti samo na jednu dimenziju ljudske intelektualne proizvodnje. Eco je po formi *multi-tasking* esejist koji svojim interesom, radoznalošću i produkcijom pokriva disparatna područja djelovanja ljudskog uma: počeo je kao filozof, obranivši doktorat znanosti na temu estetike Tome Akvinskoga; izučavajući njegovo djelo, Eco je odbacio religiju i uronio je u svijet srednjeg vijeka, postavši priznati medievist. S medievistike se prebacio na semiologiju i teoriju komunikacije, istovremeno razvijajući književnu kritiku, i proze i poezije, pišući zapažena kulturološka djela, i na kraju analizirajući moderno društvo i njegove patologije – da bi završio u literarnim vodama, kao autor sedam romana. Svjetsku je slavu stekao romanom *Ime ruže* (*Il nome della rosa*), prevedenom na 47 jezika u ukupnoj nakladi od trideset milijuna primjeraka još za njegova života. Napisao je i šest knjiga za djecu, bavio se i prevođenjem, pisao knjige o estetici ružnoga

i estetici lijepoga, elaborirao teoriju naracije, bavio se političkom kritikom, kritikom masovnog društva, pisao feljtone, bio redovit kolumnist više novina i časopisa, držao nekoliko katedri na prestižnim sveučilištima diljem svijeta (njegova rasprava iz opće semiologije *Trattato di semiologia generale* udžbenik je na brojnim svjetskim sveučilištima), da bi na kraju dobio čak 40 počasnih doktorata iz najrazličitijih područja, uvijek iz humanističkih studija – i tako vjerojatno postao jedan od svjetskih šampiona po broju počasnih doktorata.

Njegova bibliografija broji više od 150 knjiga, napisanih na talijanskom i na drugim svjetskim jezicima koje je tečno govorio i na kojima je pisao, a o njemu ili o njegovim radovima do sada je diljem svijeta objavljeno više od pedeset knjiga i studija. Kao i svaki pravi intelektualac, volio je polemiku i prepuštao joj se s punom strašću, a osobito ga je uzrujavao dogmatizam političke moći i arogancija u politici. Bio je doista „organski intelektualac“, ali ne u Gramscijevom smislu vezanosti za političku partiju kao modernog vladara, već organski vezan uz duh vremena, uz proturječnosti modernog doba kojem je pripadao, svojoj zemlji i globalnoj ljudskoj zajednici.

Njegov živ i britak duh nije prezaao od toga da ironijom šiba moćnike svake vrste – od rigidnih akademika do pretencioznih političara ukazujući na njihovu duhovnu ispraznost i praznoslovlje, na bijedu moderne komunikacije i na antiintelektualizam modernoga doba. Prava je šteta što nije doživio globalni kaos populizma koji izaziva američki predsjednik Trump, kao i

prvu populističku vladu zapadne civilizacije u njegovoj vlastitoj zemlji, tzv. žuto-zelenu vladu antiestablišmentskog Pokreta 5 zvijezda i rasističko-ksenofobične Sjeverne lige. Uvjeran sam da bi tada njegove opservacije o ur-fašizmu bile obogaćene novim primjerima iz prakse i da bi on, kompetentno i precizno, ukazao na sve kontradikcije suvremenog populizma i njegovog komunikacijskog modela koji klizi prema ur-fašizmu.

Premda je Ecov intelektualni profil najbliži primjeru angažiranog intelektualca ljevice, zanimljivo je da je svoje političke stavove počeo brusiti kao član omladinske sekcije Katoličke akcije. Početkom pedesetih postao je član vodstva studentskog pokreta Katoličke akcije, ali je 1954. prekinuo svaku vezu s tim pokretom i definitivno napustio Katoličku crkvu, uz ironičan komentar: „Moglo bi se reći da me Toma Akvinski svojim čudom izliječio od religije.“ Njegova knjiga *In cosa crede chi non crede? (U što vjeruje tko ne vjeruje?)* iz 1996. dijalog je s kardinalom Carlom Marijom Martinijem i bila je poticaj za slična propitivanja vjere, agnosticizma i ateizma u talijanskom društvu. Napustivši politički aktivizam, zauzeo se za osuvremenjivanje talijanskog medijskog prostora zajedno s filozofom Giannijem Vattimom i novinarom Furijem Colombom, isprva kao urednik na talijanskoj televiziji, zatim kao urednik u izdavačkoj kući Bompiani, gdje je bio i jedan od direktora. Njegovo *Otvoreno djelo (Opera aperta. Forma e indeterminazione nelle poetiche contemporanee)* iz 1962. poslužilo je kao teorijska osnova Grupe 63, pokreta književne i

umjetničke avangarde koja je žestoko kritizirala konformizam tadašnjih kanoniziranih veličina talijanske književnosti i umjetnosti. U to vrijeme počinje i njegova sveučilišna karijera u Bologni, gdje utemeljuje katedru semiotike, osniva integrirane studije umjetnosti, moderne drame i spektakla u Bologni (čuvani DAMS) i započinje pohod po svjetski poznatim sveučilištima.

Politički se angažira početkom sedamdesetih godina prošloga stoljeća solidarizirajući se s radikalno-ljevičarskim pokretom Lotta continua (Borba se nastavlja) koji se našao na udaru policijske represije zbog objavljenih tekstova i optužbe državnih tijela za idejno poticanje na terorizam. Oružje njegovog političkog angažmana postala je kritička analiza političkog diskursa i komunikacijskog obrasca tekuće politike. Njegovi napori na tom planu sintetizirani su u metafori „semiološke gerile“, jednog oblika društvene kritike kroz formu obrazovanja za recepciju sadržaja poruka u trenutku impakta na adresata komunikacijskog procesa. Nije se vezao ni za jednu političku stranku, već se pridružio građanskim pokretima i borbi za jačanje građanskog društva, pa je tako jedan od osnivača udruge Libertà e Giustizia (Sloboda i pravda), inicijatora brojnih akcija koje imaju za cilj smanjiti ulogu partitokratskih struktura i afirmirati načelo aktivnog građanstva, sudjelujući tako aktivno u talijanskim političkim i kulturnim raspravama. Pokret je osnovan 2002. s ciljem „davanja pozitivnog smisla rastućem nezadovoljstvu protiv politike, transformirajući je u sudjelovanje i predlaganje, kao karika